

آشنایی با حقوق سازمانی و اهمیت آن (۱)

دکتر صادق فرازی

استادیار پژوهشکده تحقیقات اسلامی

چکیده

حقوق سازمانی مجموعه‌ای از وظایف و تکالیف متقابل فرد و سازمان متبوع است. رعایت این حقوق به سان ویژگی سایر حقوق، برای ایجاد نظم و استقرار عدالت امری لازم است. ضرورت یاد شده در سازمانهایی همچون سپاه، که عناصر نظم و انضباط و عدالت در آن، اولویت ویژه‌ای دارد، دو چندان می‌گردد. بی‌شک شرط مقدماتی و لازم برای رعایت این حقوق در سازمان سپاه، آشنایی کارکنان و مسئولان سپاه با آنهاست. از این رو، مقاله حاضر سعی دارد با ارائه مباحث در دو فصل «حقوق سپاه بر پاسداران» و «حقوق پاسداران بر سپاه»، تکالیف متقابل سپاه و پاسداران را به استناد قوانین جاری یادآور شود و با استناد به منابع دینی اهمیت آنها را گوشزد نماید.

کلید واژه‌ها: حقوق، حقوق سازمانی، سپاه، پاسداران، بایدها و نبایدها.

مقدمه

برای ایجاد نظم و استقرار عدالت، احکام و قواعد الزام آوری بر زندگی اجتماعی انسان حکومت می‌کند که از آن به «حقوق» تعبیر می‌گردد.^۱ این حقوق همچون حق حیات، حق مالکیت و غیره می‌تواند جنبه فردی داشته و یا همچون حقوق خانواده، حقوق اداری، حقوق بین‌الملل و غیره، جنبه اجتماعی و جمعی داشته باشد، که موضوع آن، تنظیم روابط اجتماعی فیما بین افراد با سایرین اعم از افراد، دولتها و سازمانها و تشکیلات جمعی است.

حقوق سازمانی یا حقوق اداری نوعی از حقوق اجتماعی است که از یک سو، شامل وظایفی است که سازمان بر عهده پرسنل شاغل خود داشته و آنان مکلف به ادای آن می‌باشند، و از دیگر سو، شامل حقوقی است که شاغلین، در سازمان دارند و سازمان مکلف به پرداخت آنهاست. از سازمانهایی که از جایگاه ویژه‌ای در انقلاب اسلامی برخوردار است و به همین دلیل رعایت حقوق سازمانی در آن، اهمیت فراوانی دارد، سازمان «سپاه پاسداران انقلاب اسلامی» است. از آنجا که شرط مقدماتی و لازم رعایت حقوق در هر سازمانی، آشنایی با آن و درک اهمیت آن است، ضروری می‌نماید که اعضای سپاه و سازمان آن نسبت به تکالیف و وظایفی که در قبال دیگری دارند و نیز نسبت به مطالباتی که می‌توانند از طرف دیگر داشته باشند، شناخت کافی پیدا کنند و اهمیت آن را درک نمایند. پاسخگویی به این نیاز همان چیزی است که مقاله در حد وسع تعقیب آن را پی می‌جوید.

بر این اساس، مباحث مقاله در دو فصل «حقوق سپاه بر پاسداران» و «حقوق پاسداران بر سپاه» ارائه می‌گردد. در فصل نخست به بیان اهم وظایف و تکالیفی که پاسداران در قبال سپاه دارند، پرداخته می‌شود و در فصل بعدی، اهم وظایف و تکالیفی که سپاه در قبال پاسداران دارد، بیان خواهد شد.

مهمترین منابعی که در استخراج حقوق یاد شده از آنها استفاده می‌شود، قانون مقررات استخدامی سپاه، آیین‌نامه انضباطی نیروهای مسلح، قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح و موارد مشابه است و در تبیین اهمیت هر یک از این حقوق نیز از منابع معتبر دینی و رهنمودهای مقام فرماندهی معظم کل قوا بهره گرفته می‌شود.

فصل اول: حقوق سپاه بر پاسداران

در این فصل، به مرور وظایفی می‌پردازیم که پاسداران در قبال سپاه دارند. برخی از این وظایف و تکالیف جنبه اثباتی (بایدها) دارد و برخی دیگر جنبه سلبی (نبایدها). از این رو، اهم وظایف و تکالیف یاد شده در دو قسمت «بایدها» و «نبایدها» ارائه می‌گردد:

الف. بایدها

یک. اطاعت از مقام مافوق

در آیین‌نامه انضباطی در شرح «اصول شرافت سربازی» از زبان اعضای نیروهای مسلح آمده است که «من، دستورات فرماندهان، رؤسا و مدیران خود را اطاعت می‌کنم». ^۲ در

قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح نیز برای کسانی که از انجام این وظیفه سرپیچی نموده، اوامر فرماندهان یا رؤسای مربوط را لغو کنند، محکومیت‌هایی در نظر گرفته شده است.^۳

دستور فرمانده^۴ باید صریح، روشن و قابل اجرا بوده، در حدود اختیارات و با رعایت قوانین و مقررات صادر گردد.^۵ دستور، نباید خلاف شرع مقدس و فرامین مقام معظم فرماندهی کلی قوا باشد؛ در غیر این صورت، قابل اجرا نبوده، دستور دهنده مسئول و قابل پیگرد است و عدم اجرای این قبیل دستورات، بازخواست ندارد و مصون از تعقیب خواهد بود.^۶ البته فرمانده پس از صدور دستور خود، اختیارات انتخاب راهکار جهت اجرای دستورات را به کارکنان خود محول می‌نماید.^۷

نکاتی درباره اهمیت این وظیفه:

۱. خداوند در آیه شریفه ۵۹ سوره نساء به مؤمنان دستور می‌دهد که از خدا و رسول او و نیز از اولی الامر اطاعت کنند. امام خمینی (ره) در بیان مصداقی از اولی الامر می‌فرماید: اطاعت از فرماندهان که به یک تعبیر، اولی الامر هستند این در قرآن واجب شمرده می‌شود و واجب است این.^۸

۲. پیامبر اکرم (ص) در این باره می‌فرماید:

اگر یک برده حبشی، امیر و فرمانده شما شد، باید از او اطاعت کنید.^۹

۳. حضرت امیر(ع) خطاب به فرماندهان خود درباره نصب مالک اشتر می‌فرماید:

من، مالک اشتر پسر حارث را بر شما و سپاهینی که تحت امر شما هستند، فرماندهی دادم. سخن او را بشنوید و از فرمانش اطاعت کنید.^{۱۰}

۴. همچنین آن حضرت درباره اهمیت این موضوع می‌فرماید:

آفت سپاه، سرپیچی کردن از فرمان فرمانده است.^{۱۱}

از مافوق خویش اطاعت کن تا افراد تحت امرت از تو فرمان برند.^{۱۲}

۵. امام راحل (ره) در این باره می‌فرماید:

اسلام، اطاعت فقیه را واجب دانسته و من امر می‌کنم به شما که اطاعت کنید از مافوق‌های خود.^{۱۳}

عمل به دستور فرمانده، واجب و راه فلاح و پیروزی است ولو ضرر قطعی داشته باشد و تخلف از آن، حرام است و موجب مجازات طبق مقررات اسلامی است.^{۱۴}

۶. مقام معظم رهبری نیز در این باره می‌فرماید:

اطاعت از دستور فرمانده واجب است، حکم عقل است، حکم شرع است، حکم تجربه است.^{۱۵}

فرماندهان و افراد سطح پایین نیروهای مسلح از لحاظ ارزش‌های اسلامی، با هم برادرنند، اما فرمان فرمانده باید اجرا شود.^{۱۶}

دو. تبعیت از قوانین و مقررات

هر یک از اعضای نیروهای مسلح باید تابع قوانین و مقررات باشد^{۱۷} و با این عمل، جنبه ظاهری انضباط در نیروهای مسلح را تحقق بخشد.^{۱۸} از این رو، عدم رعایت قوانین و مقررات، آیین نامه‌ها، بخشنامه‌ها و دستورالعملها تخلف بوده،^{۱۹} تنبیهاتی برای آن منظور شده است.^{۲۰} نکاتی درباره اهمیت این وظیفه:

۱. تعبیر «حدود الله» بارها در قرآن مجید به کار رفته است،^{۲۱} و از ویژگی‌های مؤمنان مجاهد، پاسداشت حدود خداوند دانسته شده است.^{۲۲} یکی از معانی حدود الله عبارت از اوامر و نواهی خداوند و قوانین الزامی اوست.^{۲۳} حال، از آنجا که قوانین و مقررات رسمی نظام اسلامی در واقع همان قوانین الهی‌اند، تبعیت از آنها لازم و ضروری است، چنان که در گفتاری از مقام معظم رهبری در این باره می‌خوانیم:

بنده بارها عرض کرده‌ام، دین و اسلام و انقلاب، همان چیزی است که امروز در قالب قوانین مجلس شورای اسلامی که از شورای نگهبان و تأیید بزرگان و فقهای محترم شورای نگهبان گذشته باشد، یا در بعضی از مراکز مثل مجمع تشخیص مصلحت و غیره تصویب شده است. انقلاب یعنی قوانینی که از اینجاها خارج شده است. انقلاب اگر مجسم نباشد و متجسد نباشد، در خلال ماده و قانون و آیین نامه و مقررات، یک چیز خیالی خواهد شد. آن چیز بی ضابطه‌ای است، هرکس هر جور دلش خواست آن را تفسیر خواهد کرد، این جور نیست؛ دین و شرع اسلام همان چیزی است که مبادی اسلامی آن را قانون کرده‌اند، داده‌اند به شما، آن چیزی که در اختیار عموم مردم حتی خواص مردم در مسائل عمومی و مشترک و جامع، ملاک عمل است، همان چیزی است که تصویب شده است، بر طبق این عمل کنید، دقیق.^{۲۴}

در روایتی از امام علی(ع) درباره اهمیت رعایت حدود الهی می‌خوانیم:

سه خصلت، سبب آبادانی و آسایش دنیا و آخرت هرکس [و هر جامعه‌ای] است:

امر به معروف و خود، به معروف، پایبند بودن؛ نهی از منکر و خود، از کار منکر دور بودن؛ و حفظ حدود خداوند - جل و علا. ۲۵

۲. امام راحل (ره) درباره اهمیت و ضرورت تبعیت از قوانین می‌فرماید:

شرف و ارزش انسانها در تبعیت از قانون است که همان تقوا است و متخلف از قانون، مجرم و قابل تعقیب است. ۲۶

مراعات مقررات دولت اسلامی واجب شرعی است و تخلف از آن، گناه است. ۲۷

۳. مقام معظم رهبری نیز در این باره می‌فرماید:

مراعات مقررات جمهوری اسلامی شرعاً واجب است. ۲۸

کسی حق عمل نکردن به قوانین و مقررات حاکم بر اداره‌های دولتی و عمل برخلاف آنها را ندارد. ۲۹

سه. رعایت احترامات نظامی

ادای احترامات نظامی در نیروهای مسلح موجب صمیمیت و افزایش همبستگی و تحکیم مبانی انضباط می‌گردد و رعایت آن از طرف اعضای نیروهای مسلح ضروری است. ۳۰

جنبه ظاهری انضباط با حفظ احترامات تحقق می‌یابد ۳۱ و عدم رعایت آن، تخلف بوده، ۳۲ متخلف تنبیه می‌گردد. ۳۳ ترتیب ادای احترامات نظامی در نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران در فصول ۹، ۱۰ و ۱۱ آیین نامه انضباطی به تفصیل ذکر شده است.

نکاتی درباره اهمیت این وظیفه:

۱. پیامبر اکرم (ص) درباره احترام به بزرگان می‌فرماید:

هرگاه بزرگ قومی بر شما وارد شد او را احترام بگذارید. ۳۴

پیشکسوتان را مورد احترام و تکریم قرار دهید، که تکریم ایشان تکریم خداوند عزوجل است و هرکس از ادای احترام به ایشان سر باز زند از ما نیست. ۳۵

۲. از احکام مستقل عقل، شکر منعم است و ادب و احترام گزاردن کوچکتر بر بزرگتر مصداقی از شکر منعم است. از این رو، عقل سلیم، حکم به لزوم رعایت آن می‌نماید. ضمن اینکه مروری گذرا بر جامعه‌شناسی اقوام و اصناف مختلف از جمله نظامیان با هر کیش و آیینی، حاکی از اتفاق جمعی ایشان بر سیره رعایت ادب و احترام کوچکترها به بزرگترها دارد؛ سیره‌ای که نه تنها ردعی از ناحیه شارع مقدس به عنوان رییس العقلاء بر آن نرسیده، بلکه به

طور صریح نیز تأیید شده است؛ چنان که پیامبر اکرم(ص) در مجلسی به جوانان انصار دستور داد به احترام سعد قیام کنند. شهید اول نیز در تأیید این سیره می‌فرماید:

تعظیم و تکریم مؤمن به آنچه از گذشتگان نقل نشده، ولی مرسوم و عادت زمان است، جایز می‌باشد و در صورتی که انجام ندادن این نوع احترامات موجب اهانت و ناراحتی وی شود، رعایت آن لازم است.^{۳۶}

چهار. رعایت سلسله مراتب فرماندهی

نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران از بالاترین مقام تا پایین‌ترین رده به وسیله فرماندهان، رؤسا یا مدیران که از طرف مقام معظم فرماندهی کل قوا، فرماندهی یا ریاست یا مدیریت دارند، مانند حلقه‌های زنجیر به هم پیوسته بوده که در اصطلاح آن را سلسله مراتب گویند.^{۳۷}

رعایت سلسله مراتب فرماندهی امری لازم است و تبعیت از دستورات آن، از ارکان انضباط در نیروهای مسلح است.^{۳۸} عدم رعایت آن، تخلف بوده،^{۳۹} متخلف، تنبیه می‌گردد.^{۴۰}

رعایت این وظیفه هم بر دوش فرماندهان و رؤسا و مدیران و هم بر دوش مرئوسین است. فرماندهان و مدیران باید برای انجام وظایف سازمان، مدیران و فرماندهان زیردست تعیین کنند تا بتوانند وحدت فرماندهی را در مجموعه یگان خود بدون دخالت مستقیم حفظ نمایند و از این طریق، شمار زیردستانی را که باید مستقیماً بر آنان نظارت نمایند، کاهش دهند. این وظیفه از سوی زیردستان به واسطه اطاعت و تبعیت از فرمان فرماندهان و مدیران، از مسئول مستقیم گرفته تا مقامات بالاتر تحقق می‌پذیرد.^{۴۱}

نکاتی درباره اهمیت این وظیفه:

۱. امام راحل(ره) در این باره می‌فرماید:

لازم است که در ارتش و سایر قوای مسلح، حفظ... سلسله مراتب را که قانون داخلی قوای مسلح است بیش از پیش مراعات نمایند تا ارتش و سایر قوای اسلامی، قدرتمندتر و هر چه بیشتر منسجم، و تخلف از این امور تخلف از قانون است.^{۴۲}

۲. مقام معظم رهبری نیز در این باره می‌فرماید:

سلسله مراتب یعنی هرکسی هرکجا که قرار گرفته نظم‌پذیری او این جوروی باشد که قاطعانه به زیر دست خود از روی فرماندهی فرمان بدهد و از مافوق خود فرمان‌پذیر باشد، آن را عمل کند و عمل از فرمان خودش را از زیر دست بخواهد.^{۴۳}

ما به هیچ فرد نظامی اجازه نخواهیم داد که از سلسله مراتب ارتش تخلف کند و این مسأله مطلقاً قابل قبول نیست.^{۴۴}

پنج. رعایت شأن و منزلت نظامی

هر یک از اعضای نیروهای مسلح باید احترام لباس مقدس سربازی را همواره حفظ کند و از ارتکاب خلاف شئون خدمتی بپرهیزد.^{۴۵} به دیگر سخن، اعضای نیروهای مسلح باید از ارتکاب اعمالی که به شخصیت فرد و شأن سازمان در برابر دیگران لطمه وارد می‌سازد، خودداری کنند.^{۴۶} از این رو، حضور نظامیان در اماکن منافی با شئون سربازی ممنوع است.^{۴۷} و کسانی که این وظیفه را رعایت ننمایند، متخلف بوده^{۴۸} تنبیه می‌گردند.^{۴۹}

مراد از شأن و منزلت نظامی، شأن و منزلت اجتماعی است که نظامیان به حسب اعتبار و جایگاه اجتماعی شان از آن برخوردارند. این شأن و منزلت سبب می‌شود که دیگران همواره بروز یا عدم بروز برخی گفتارها و کردارها را، که به حسب شرعی مباح و غیر حرام اند، از ایشان متوقع باشند و اقدام برخلاف آن توقعات را نوعی کسر شأن و بی‌آبرویی تلقی نمایند. نکاتی درباره اهمیت این وظیفه:

۱. در فقه اسلامی از شأن و منزلت اجتماعی افراد با تعبیری نظیر «مروّت» یا «مروءة» یاد شده است.^{۵۰} رفتار برخلاف مروّت و شأن و منزلت اجتماعی، به عدالت آدمی خدشه وارد می‌کند،^{۵۱} که برخوردار از آن شرط لازم احراز برخی مشاغل و موقعیتهای نظیر مرجعیت تقلید، امامت جماعت، قضاوت و شهادت است.

برخی فقها در تعلیل این مطلب فرموده‌اند که عدم رعایت شأن و منزلت اجتماعی، یا نشان از ضعف عقل و نقصان در آن است و یا نشان از بی‌مبالاتی و بی‌حیایی است که هر دو سبب عدم اطمینان به فرد می‌گردد.^{۵۲}

۲. پیامبر اکرم در حدیثی می‌فرماید:
هر گاه خداوند هلاکت بنده‌ای را بخواهد، حیا را از او می‌گیرد، و آن گاه که حیا از او گرفته شود، مبعوض و منفور می‌شود.^{۵۳}

۳. امام علی(ع) در کلمات قصاری در این باره می‌فرماید:

ریشه مروّت، شرم است و میوه‌اش خویشنداری.^{۵۴}

در کمال مروّت آدمی، همین بس که آنچه را زیننده او نیست، ترک گوید.^{۵۵}

۴. امام راحل(ره) در این باره می‌فرماید:

اگر پاسدارهای ما که پاسدار جمهوری اسلامی هستند، پاسدار انقلاب اسلامی هستند، کاری بکنند که برخلاف موازین پاسداری باشد، مکتب ما خدشه دار می‌شود و این

مسئولیت بزرگی است.^{۵۶}

۵. مقام معظم رهبری نیز در این باره می‌فرماید:

سپاه پاسداران عزیز است، باید همچنان عزیز بماند، باید محبوب مردم بماند... البته در عزیز ماندن و محبوب ماندن، خود سپاه پاسداران هم دارای نقش زیادی هستند. برادران ملیس به لباس سپاه پاسداران باید بدانند که هرگونه خلاف اخلاقی که از آنها سر بزنند یا عملی که آنها را در چشم‌های مردم خوار و خفیف بکند، این یک ضربه بر پیکره سپاه پاسداران انقلاب اسلامی است. نباید اجازه بدهند که با کار آنها، با عمل آنها، با اشتباه آنها، با سهل انگاری آنها، سازمان عظیم سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در چشم یک نفر، دو نفر، صد نفر خوار و کوچک شود.^{۵۷}

شش. حفظ آراستگی ظاهری

حفظ آراستگی ظاهری از ارکان تحقق انضباط ظاهری است^{۵۸} و اعضای نیروهای مسلح باید در آراستگی لباس و وضع ظاهری خود بکوشند و از پوشیدن لباس نامرتب خودداری کنند.^{۵۹} عدم آراستگی و نامناسب بودن وضع ظاهری و نیز بی‌توجهی به نظافت شخصی تخلف است^{۶۰} و متخلف تنبیه می‌گردد.^{۶۱}

نکاتی درباره اهمیت این وظیفه:

۱. نقل کرده‌اند که یکی از زاهدان ربائی به نام عباد بن کنیر با امام صادق(ع) روبه رو شد؛ در حالی که آن حضرت لباس زیبایی برتن داشت. به امام(ع) گفت: تو از خاندان نبوتی، و پدرت لباس بسیار ساده می‌پوشید! چرا چنین لباسی پوشیده‌ای؟ آیا بهتر نبود لباس دیگری می‌پوشیدی؟ امام(ع) فرمود:

وای بر تو ای عباد! [خداوند می‌فرماید]: چه کسی حرام کرده است زینتهایی را که خداوند برای بندگانش آفریده و روزیهای پاکیزه را (اعراف / ۳۱-۳۲)؟^{۶۲}

۲. پیامبر اکرم(ص) در این باره می‌فرماید:

لباس خود را نیک کنی و لوازم خود را به اصلاح آرید، چنان که در میان کسان مانند خالی زیبا نمودار باشید.^{۶۳}

۳. نیز امام علی(ع) می‌فرماید:

آراستگی از اخلاق مؤمنان است.^{۶۴}

آراستگی مردانگی آشکار است.^{۶۵}

۴. در فقه اسلامی، آراستگی ظاهری در برخی حالات نظیر نماز مورد تأکید است^{۶۶} و برای امام جماعت به دلیل در منظر دیگران بودن مورد تأکید مضاعف است.^{۶۷} آراستگی ظاهری تا بدانجا اهمیت دارد که اگر حفظ آن از شئون اجتماعی شخصی به حساب آید و بدان عادت خو کند، در صورت عدم وسع مالی، می تواند از وجوهات شرعی (زکات) چیزی را صرف آن کند.^{۶۸} پوشیدن حریر و ابریشم برای آراستگی ظاهری بر مردان حرام است؛ لیکن این پوشش برای رزمندگان اسلام بی اشکال است^{۶۹} و چنانچه رخت پوشیدن جهت تجمل و آراستگی ظاهری باعث خوف و ترس دشمن شود، عملی واجب خواهد بود.^{۷۰}

۵. در حالات امام راحل (ره) نقل شده است که ایشان بسیار منظم و خوش پوش و همواره دارای ظاهری آراسته بود. از بهترین عطرها استفاده می کرد و نسبت به اطوی لباس و پیراستگی سر و وضع بسیار مقید بود. حتی در رنگ جوراب نیز دقت می کرد و اگر قبای ایشان مثلاً؛ خاکستری بود، حتماً جوراب سرمه ای و نه قهوه ای به پا می کرد.^{۷۱}

یک روز یکی از وزرای کابینه شهید رجایی - آقای پرورش - در جمله ای به مناسبتی گفته بود، امام از بهترین عطرها استفاده می کند. عده ای به او معترض شده بودند که چرا چنین تهمتی به امام می زند و چنین نسبت ناروایی را به ایشان می دهد. این اعتراض به حدی بالا گرفت که نامبرده به امام پیغام می دهد «من تحت فشار هستم، لطفاً به گونه ای که صلاح می دانید با ذکر جمله ای یا مطلبی مرا نجات دهید». امام هنگام نقل این مطلب با شوخ طبعی ویژه خود، این جمله را تکرار کردند که «ظاهراً نهضت ضد جمال بسیار قوی است».^{۷۲}

هفت. اهتمام به آموزشهای سازمانی

هر سازمانی برای اعضای خود آموزشهای ویژه ای در نظر می گیرد تا دانش و تخصص شغلی ایشان بالا برود و نسبت به وظایف محوله و قوانین و ابزار مربوط شناخت مناسبی پیدا کنند. این آموزشهای سازمانی در نیروهای مسلح به دلیل حساسیت شغلی از اهمیت ویژه ای برخوردار است. از این رو، هر یک از اعضای نیروهای مسلح بایستی وظیفه خود را خوب بشناسد و آیین نامه ها و مقررات را به طور کامل و با نهایت علاقه فرا گیرد^{۷۳} و بایستی برای بالا بردن دانش و تخصص شغلی خود بکوشد و در شناسایی و نگهداری جنگ افزار همه سعی خود را به کار برد و ساز و برگ و سایر اموال دولتی را که در اختیار اوست خوب بشناسد.^{۷۴} بی توجهی به امر آموزش چه از ناحیه فرماندهان و مسئولان و چه دانشجویان و دانش آموزان، تخلف است^{۷۵} و متخلف تنبیه می گردد.^{۷۶}

نکاتی درباره اهمیت این وظیفه:

۱. از منظر فقهی، هر گاه انجام واجبی متوقف بر آموزش و فراگیری احکام و لوازم مربوط به آن باشد، از باب وجوب مقدمه واجب، واجب خواهد بود.^{۷۷} از این رو، چنانچه تحقق وظیفه و مأموریت سازمانی و حسن انجام آن متوقف بر نوعی آموزش باشد، همچون اصل وجوب انجام وظیفه و مأموریت سازمانی واجب خواهد بود.

۲. پیامبر اکرم(ص) در این باره می‌فرماید:

کسی که بدون شناخت عمل کند، کار را بیشتر از آنچه درست انجام دهد خراب می‌کند.^{۷۸}

۳. امام علی(ع) در این باره می‌فرماید:

عمل اندکی که با علم بسیار همراه است، بهتر است از عمل بسیار که با علم اندک و شک و شبه همراه است.^{۷۹}

۴. امام کاظم(ع) نیز در این باره می‌فرماید:

سزوارترین دانش برای تو، آن دانشی است که عمل تو جز با آن درست نشود.^{۸۰}

۵. مقام معظم رهبری در این باره می‌فرماید:

فراگرفتن آموزش دقیق نظامی یک عبادت است، عبادتی که بی شک در پیشگاه خدا مورد قبول قرار خواهد گرفت.^{۸۱}

آموزش در ارتش و سپاه و سایر نیروهای نظامی و انتظامی باید در اولویت قرار گیرد.^{۸۲}

آموزش را جدی بگیرید و تعمیم بدهید و نگذارید که مجموعه از لحاظ سطح آموزشی از بالاترین سطحی که در دنیا وجود دارد حتی کمی پایین‌تر بیاید.^{۸۳}

مسأله آموزش در همه جا مهم است ولی در سپاه از اهمیت مضاعفی برخوردار است.^{۸۴}

هشت. گزارش تخلفات به مقامات مسئول

قوام و صلاح نیروهای مسلح ایجاب می‌کند که کلیه اعضا در رعایت و تحقق اصول انضباط از طریق تذکر شفاهی و گزارش تخلفات به رده بالاتر بکوشند و مسئولیت داشته باشند.^{۸۵} از این رو، هر یک از اعضای نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران مسئولیت دارد در صورت اطلاع از وقوع توطئه یا خرابکاری در سازمانهای نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران، حیف و میل وسایل نظامی و اموال دولتی، سوء استفاده از اعتبارات مالی و نظایر آن، موضوع را بدون رعایت سلسله مراتب بر حسب مورد به مقامات و سازمانهای ذی ربط در نیروهای مسلح منعکس نماید.^{۸۶} و نیز در برخورد با موارد مشکوک و ارتباطات غیر مترقبه،

بلافاصله مراتب را به مقام مافوق مسئول و حفاظت اطلاعات گزارش نماید.^{۸۷} عدم گزارش جرایم ارتكابی توسط مسئولین، جرم است و محکومیت‌هایی به دنبال دارد.^{۸۸} نکاتی درباره اهمیت این وظیفه:

۱. گزارش و نقل اخبار دیگران در صورت جنبه شخصی داشتن، مصداقی از عمل حرام سخن چینی است، لیکن در صورتی که گزارش، جنبه اجتماعی و عمومی داشته باشد و مربوط به مصالح جمعی باشد نه تنها حرام نیست، بلکه ضروری و مشروع است؛ چنان که مقام معظم رهبری در پاسخ به چند استفتاء در این باره می‌فرماید:

اگر گزارشها راجع به امور علنی باشد و عنوان تجسس و غیبت بر آنها صدق نکند و بلکه در صورتی که جزء مقدمات نهی از منکر باشد، واجب است.^{۸۹}

گزارش دادن ظلم، به مراکز و مراجع مسئول برای پیگیری و تعقیب بعد از تحقیق و اطمینان نسبت به آن اشکال ندارد و حتی اگر از مقدمات نهی از منکر محسوب شود واجب می‌گردد.^{۹۰}

اگر فردی که مسئول حمایت و حفظ بیت المال و اموال دولتی است از اختلاس آن اموال توسط یکی از کارمندان یا غیر او مطلع شود، از نظر شرعی و قانونی مکلف است برای احقاق حق، اطلاعات خود را در این زمینه به نهادهای مربوطه ارائه دهد و ترس از بین رفتن آبروی متهم از نظر رسمی مجوزی برای کوتاهی از احقاق حق جهت حفظ بیت المال محسوب نمی‌شود.^{۹۱}

۲. بررسی سیره معصومین(ع) نشان می‌دهد که آن حضرات نه تنها از بازگو شدن گزارشهای عمومی و امنیتی در حضور خویش نهی نمی‌فرمودند؛ بلکه افرادی را برای تهیه این قبیل گزارشها مأمور می‌نمودند؛ چنان که ام سلمه همسر پیامبر(ص) و ام الفضل همسر عباس عموی پیامبر(ص) در نامه‌هایی به امام علی(ع)، توطئه اهل جمل را به آن حضرت گزارش دادند.^{۹۲}

از امام باقر(ع) نیز روایت است که مردی به امام سجاد(ع) گزارش داد که همسر ایشان با خوارج هم عقیده است. آن حضرت بعد از احراز صحت گزارش، زن را طلاق داد.^{۹۳}

البته باید توجه داشت که گزارش موارد تخلف، واقعی و درست و از هرگونه دروغ، غیبت، تهمت و سخن چینی خالی باشد؛ چنان که سوره نمل آیه ۲۲ از زبان هدهد خطاب به حضرت سلیمان(ع) نقل می‌فرماید که خیر و گزارش درست و واقعی از سرزمین سبأ برایت آورده‌ام. و یا در حدیثی از امام جواد(ع) می‌خوانیم:

آشکار کردن چیزی پیش از آنکه استوار گردد، موجب تباهی آن می‌شود.^{۹۴}

نه. حفظ و نگهداری اموال دولتی و صرفه‌جویی در مصرف آن

اعضای نیروهای مسلح بایستی در نگهداری جنگ‌افزار خود بکوشند و ساز و برگ و سایر اموال دولتی را که در اختیار آنان است با دقت حفظ کنند^{۹۵}. هر عضوی از نیروهای مسلح در آیین سربازی متعهد می‌گردد که اموال و وسایلی را که به او سپرده‌اند، با نهایت دلسوزی و دقت نگاه دارد^{۹۶}. قصور و تقصیر در حفظ و نگهداری جنگ‌افزار، تجهیزات، مهمات و هرگونه اموال نظامی و دولتی تخلف و جرم است^{۹۷} و متخلف توبه می‌گردد^{۹۸}. صرفه‌جویی و به خرج دادن ابتکار و دقت فوق‌العاده در مصرف اقلام و وسایل و تجهیزات به ویژه تجهیزات حساس و کمیاب و گران‌قیمت از خدمات برجسته شایسته تقدیر و تشویق است^{۹۹}. نکاتی درباره اهمیت این وظیفه:

۱. اموال دولتی متعلق به بیت‌المال مسلمین است و امانتی در دست اعضای نیروهای مسلح است. وظیفه امین بر اموال، دقت در حفظ و نگهداری است و گرنه، به خیانت دچار خواهد شد، آن هم خیانتی عظیم؛ چنان‌که امام علی(ع) در این باره می‌فرماید:

کسی که به امانت اهمیت ندهد، گرفتار خیانت شود^{۱۰۰} و بزرگ‌ترین خیانت، خیانت به امت است^{۱۰۱}.

۲. نامه‌های امام علی(ع) به کارگزارانش در طول زمامداری اش سرشار از توصیه‌های آن حضرت به حفظ بیت‌المال و پرهیز از هرگونه سستی و سهل‌انگاری و خیانت در حفظ آن است؛ از جمله:

نوک قلم‌هایتان را باریک کنید و سطرهایتان را نزدیک به هم بنویسید و از نوشتن مطالب اضافی برای من خودداری ورزید و جان کلام و لب مطلب را بنویسید و از زیاده‌گویی پرهیزید؛ زیرا اموال مسلمانان ضرر و زیان را بر نمی‌تابد^{۱۰۲}.

(خطال به اشعث بن قیس عامل آذربایجان) قلمرو فرمانروایت طعمه تو نیست، بلکه امانتی است برگردن تو.... در دستان تو مالی است از اموال خداوند بزرگ و تو خزانه داری تا آن را به من تسلیم کنی^{۱۰۳}.

۳. حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله) در پاسخ به استفتائاتی درباره اموال دولتی می‌فرماید:

در وجوب مراعات احترام مال دیگری و حرمت تصرف در آن بدون اذن او، فرقی بین املاک اشخاص و اموال دولت نیست^{۱۰۴}.

۴. معظم له به نیروهای مسلح در لزوم حفظ اموال دولتی می‌فرماید:

باید از تجهیزات و جنگنده‌ها و دیگر وسایل موجود، حتی یک تفنگ معمولی نگهداری کنیم، تفریط و اسراف در سرمایه‌های ارتش ممنوع و حرام شرعی است. هیچ کس حق ندارد این تفریط را بکند.^{۱۰۵}

امروز به شما نیروهای مسلح توصیه می‌کنم هر چه می‌توانید نسبت به... نگهداری ابزار و ادوات اهمیت بدهید. نگهداری از ابزار جنگی یک عبادت بزرگ است.^{۱۰۶} دیگر ابزار و تجهیزات را که دارید حفظ کنید. امروز آن روزی نیست که ما حق داشته باشیم یک چیزی را بعد از عمر قانونی از رده خارج بدانیم، عمر قانونی دروغ است، بعد از پایان یافتن عمر قانونی، عمر انقلابی این ابزار شروع می‌شود، به آن عمر انقلابی بدهید، آن را بسازید آن را خوب نگهدارید. کسانی که ابزار و تجهیزات را خوب نگاه ندارند، خیانت کرده‌اند.^{۱۰۷}

ده. حفظ اسرار و اسناد نظامی و دولتی

حفظ اسرار و جلوگیری از افشای آن از وظایف اعضای نیروهای مسلح است.^{۱۰۸} هر عضو نیروهای مسلح بر اساس آیین سربازی متعهد می‌گردد که اصول و مقررات حفاظتی را مد نظر داشته، در حفظ اسرار نظامی و دولتی بکوشد.^{۱۰۹} و اسنادی را که به او سپرده شده‌اند، با نهایت دلسوزی و دقت نگهداری و حفظ نماید.^{۱۱۰} قصور و تقصیر در حفظ و نگهداری هر گونه اسرار و اسناد نظامی و دولتی و تسلیم آن به افرادی که حق دریافت آن را ندارند، تخلف است.^{۱۱۱} و متخلف تنبیه می‌گردد.^{۱۱۲} ضمن اینکه قرار دادن اسناد یا تصمیمات طبقه بندی شده در اختیار کسانی که صلاحیت اطلاع از آن را ندارند و یا مطلع ساختن آنان از مفاد آن و نیز بی‌احتیاطی یا بی‌مبالاتی یا عدم رعایت نظامات دولتی که موجب افشا یا فقدان اسناد مذکور شوند، از جرایم علیه امنیت داخلی و خارجی بوده، مجازات دارد.^{۱۱۳}

نکاتی درباره اهمیت این وظیفه:

۱. امام علی(ع) در این باره می‌فرماید:

اسراری را که از دشمن مخفی می‌کنی، از دوستان نیز مخفی بدار.^{۱۱۴}

۲. امام صادق(ع) نیز در این باره می‌فرماید:

پوشیده نگه داشتن اسرار ما، جهاد در راه خداست.^{۱۱۵}

کسی که سخن ما را فاش کند، ما را به خطا نکشته بلکه به عمد کشته است.^{۱۱۶}

۳. در شرع مقدس، افشای اسرار شخصی و خصوصی خود نیز دیگران در صورت ترتب مفسده جایز نیست^{۱۱۷} و نیز افشای اسرار مؤمن نزد دیگران^{۱۱۸}؛ چه رسد به افشای اسرار

نظام و دولت اسلامی که به طریق اولی جایز نخواهد بود^{۱۱۹}؛ زیرا مفسده ناشی از اولی بسیار محدود است، در حالی که دامنه مفسده ناشی از افشای اسرار دولتی بسیار گسترده است. شایان ذکر است که لزوم حفظ اسرار تنها در شرایط عادی متوجه اعضای نیروهای مسلح نیست؛ بلکه حتی در شرایطی که به اسارت دشمن نیز درآیند، بر ایشان واجب است. هر عضو نیروهای مسلح بر اساس شرافت سربازی متعهد می‌گردد که در دوران اسارت به نظام اسلامی، ملت، میهن و نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران و همه هم‌زمان خود وفادار باشد و هیچ‌گونه اطلاعی را که به ضرر نظام، کشور، میهن و هم‌زمان اوست، به دشمن ندهد.^{۱۲۰}

نتیجه

سازمان سپاه و پاسداران انقلاب اسلامی در قبال هم وظایف و تکالیفی دارند. برخی وظایف و تکالیف پاسداران در قبال سپاه از سنخ «بایدها» و برخی دیگر از سنخ «نبایدها» است. اهم وظایف و تکالیف از سنخ بایدها که در این مقاله بدان پرداخته شده است عبارت اند از: اطاعت از مافوق، تبعیت از قوانین و مقررات، رعایت احترامات نظامی، رعایت سلسله مراتب فرماندهی، رعایت شأن و منزلت نظامی، حفظ آراستگی ظاهری، اهتمام به آموزشهای سازمانی، گزارش موارد تخلف به مقامات مسئول، حفظ نگهداری اموال دولتی و صرفه‌جویی در مصرف آن و حفظ اسرار و اسناد نظامی و دولتی. وظایف و تکالیف پاسداران از سنخ نبایدها و وظایف و تکالیف سپاه در قبال پاسداران به خواست خدا در شماره بعدی خواهد آمد.

پی‌نوشتها:

۱. ر. ک. مقدمه علم حقوق، ناصر کاتوزیان، ۱۳۷۲، شرکت انتشار، ص ۵۵.
۲. آیین نامه انضباطی، ماده ۱۴، بند ج
۳. قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح، ماده ۲۲.
۴. دستور فرمانده: ملزم ساختن افراد جمعی یگان به انجام و یا خودداری از انجام کلیه فعالیت‌هایی که برای وصول به هدفهای تعیین شده یگان، ضروری تشخیص داد می‌شود (آیین نامه انضباطی، ماده ۶، تبصره ۱)
۵. همان، ماده ۶، تبصره ۲؛ ماده ۲۷.
۶. همان، تبصره ۴؛ ماده ۲۷.

۷. همان، ماده ۲۹.
۸. صحیفه امام، امام خمینی، ۱۳۷۸، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، ج ۱۲، ص ۴۰۹.
۹. صحیح مسلم، ج ۶، ص ۱۵.
۱۰. نهج البلاغه، نامه ۱۳.
۱۱. غرر الحکم و دررالکلم، آمدی، چاپ سوم، انتشارات دانشگاه تهران، ج ۳، ص ۱۰۳.
۱۲. میزان الحکمة، محمد محمدی ری شهری، ترجمه حمید رضا شیخی، ۱۳۷۹، دارالحدیث، حدیث ۱۱۳۱۴.
۱۳. صحیفه نور، امام خمینی، ۱۳۶۱، شرکت سهامی چاپخانه وزارت ارشاد اسلامی، ج ۱۰، ص ۳۲۷.
۱۴. استفتائات از محضر امام خمینی، ۱۳۷۸، دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین، قم، ج ۳، ص ۵۳.
۱۵. مجله پیام انقلاب، شماره ۱۳، ص ۱۷.
۱۶. روزنامه جمهوری اسلامی، مورخ ۶۴/۶/۱۱.
۱۷. آیین نامه انضباطی، ماده ۴۳.
۱۸. همان، ماده ۹.
۱۹. همان، ماده ۱۱۶، بند (ز).
۲۰. همان، جدول نوع تنبیهات، ردیف ۷.
۲۱. ر.ک. نساء / ۱۳ و ۱۴، توبه / ۱۸۷ و ۲۲۹؛ طلاق / ۱.
۲۲. توبه / ۱۱۲.
۲۳. ر.ک. قاموس قرآن، علی اکبر قرشی، بی تا، دارالکتب الاسلامیه، ج ۲، ص ۱۱۲، ترمینولوژی حقوق، محمد جعفر جعفری لنگرودی، ۱۳۶۸، کتابخانه گنج دانش، ذیل واژه حد.
۲۴. قانون مقررات استخدامی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، مقدمه.
۲۵. غرر الحکم، ج ۵، ص ۴۴۰، حدیث ۹۰۷۵.
۲۶. صحیفه نور، ج ۱۴، ص ۱۴۵.
۲۷. (۳۸۰) استفتاء جدید از امام امت، ۱۴۰۴، مؤسسه و نشر فرهنگ اهل بیت - قم، ص ۹۵.
۲۸. استفتاء شماره ۳۷۵۶۷، مورخ ۷۵/۹/۱۸.
۲۹. رساله اجوبه الاستفتائات، آیت الله خامنه‌ای، ۱۳۸۰، انتشارات بین المللی الهدی، ص ۴۸۵.
۳۰. آیین نامه انضباطی، ماده ۷۶.
۳۱. همان، ماده ۹.
۳۲. همان، ماده ۱۱۶، بند (ب).
۳۳. همان، جدول نوع تنبیهات، ردیف ۲.
۳۴. نهج الفصاحة، ابوالقاسم پاینده، ۱۳۵۴، نشر جاویدان، حدیث ۱۳۲.
۳۵. مستدرک الوسائل، محقق نوری، ۱۴۰۹، مؤسسه آل البیت (احیاء التراث)، ج ۸، ص ۳۹۳.
۳۶. القواعد و الفوائد، شهید اول، بی تا، مکتبه المفید، قم، ص ۲۶۲.
۳۷. آیین نامه انضباطی، ماده ۲۰.
۳۸. همان، ماده ۶.
۳۹. همان، ماده ۱۱۶، بند (ب).
۴۰. همان، جدول نوع تنبیهات، ردیف ۲.

۴۱. ر.ک. فرهنگ واژه‌های نظامی، محمود رستمی، ۱۳۷۸، ستاد مشترک ارتش، ذیل سلسله مراتب، فرماندهی.
۴۲. صحیفه نور، ج ۱۴، ص ۱۹۱.
۴۳. دزهای استوار، مرکز تحقیقات اسلامی، ۱۳۷۸، ص ۶۱.
۴۴. همان، ص ۶۲.
۴۵. آیین نامه انضباطی، ماده ۴۷.
۴۶. همان، ماده ۱۰۲.
۴۷. همان، موارد ۱۰۵ و ۱۰۷.
۴۸. همان، ماده ۱۱۶، بند (ن).
۴۹. همان، جدول نوع تنبیهات، بند ۱۴.
۵۰. جامع الوسایل، فاضل لنکرانی، ۱۳۷۹، چاپ مهر، ج ۲، ص ۱۲۴.
۵۱. المبسوط، شیخ طوسی، ۱۳۷۸، مکتبه المرتضویة لاهیات الآثار الجعفریه، ج ۸، ص ۲۱۷، السرائر، ابن ادریس، ۱۴۱۱، مؤسسة النشر الاسلامی، قم، ج ۲، ص ۱۱۷.
۵۲. ایضاح الفوائد، ابن العلامة، ۱۳۷۸، دفتر آیت الله شاهرودی، ج ۴، ص ۴۲۵؛ مسالک الافهام، شهید ثانی، ۱۴۱۳، مؤسسة المعارف الاسلامیة، ج ۴۱، ص ۱۶۹.
۵۳. نهج الفصاحة، حدیث ۶۷۱.
۵۴. میزان الحکمة، ج ۱۱، حدیث ۱۸۷۲۶.
۵۵. همان، حدیث ۱۸۷۳۰.
۵۶. صحیفه نور، ج ۸، ص ۴۲.
۵۷. دزهای استوار، ص ۱۶۲ - ۱۶۳.
۵۸. آیین نامه انضباطی، ماده ۹.
۵۹. همان، ماده ۱۰۲.
۶۰. همان، ماده ۱۱۶، بند الف.
۶۱. همان، جدول نوع تنبیهات، ردیف ۱.
۶۲. وسایل الشیعة، شیخ حر عاملی، ۱۴۰۲، مکتبه الاسلامیة بطهران، ج ۳، ص ۳۴۷، حدیث ۴.
۶۳. نهج الفصاحه، حدیث ۱۲۸۳؛ میزان الحکمة، حدیث ۲۴۶۹.
۶۴. میزان الحکمه، ج ۳، حدیث ۲۵۰۹.
۶۵. همان، حدیث ۲۵۰۸.
۶۶. ر.ک. المذهب، ابن براج، ۱۴۰۶، مؤسسه نشر اسلامی، قم، ج ۱، ص ۸۴؛ السرائر، ج ۱ ص ۲۶۰.
۶۷. ر.ک. تذکره الفقهاء، علامه حلی، ۱۴۱۴، مؤسسه آل البيت لاهیات التراث، قم، ج ۴، ص ۱۰۱؛ نهایة الاحکام، علامه حلی، ۱۴۱۰، مؤسسه اسماعیلیان، قم، ج ۲، ص ۵۰؛ جامع المقاصد، محقق کرکی، ۱۴۰۸، مؤسسه آل البيت لاهیات التراث، قم، ج ۲، ص ۴۳۸.
۶۸. ر.ک. تذکره ائمه، ج ۵، ص ۲۷۵ - ۲۷۶؛ المذهب البارع، ابن فهد حلی، ۱۴۰۷، کتابخانه آیت الله مرعشی، قم، ج ۱، ص ۵۴۲.
۶۹. ر.ک. الجامع العباسی، شیخ بهایی، بی تا، مؤسسه انتشاراتی فراهانی، قم، ص ۳۴۵.
۷۰. همان.

۷۱. سایت بازتاب، مقاله «نظر امام خمینی درباره خوش تیبی»، سید صادق طباطبائی.
 ۷۲. همان.
 ۷۳. آیین نامه انضباطی، ماده ۴۴.
 ۷۴. همان، ماده ۴۵.
 ۷۵. همان، ماده ۱۱۶، بند (د)
 ۷۶. همان، جدول نوع تنبیهات، بند ۴.
 ۷۷. ر.ک. کتاب المکاسب، شیخ انصاری، ۱۴۲۰، مجمع الفکر الاسلامی، قم، ۴۹۰، ص ۳۴۰؛ کتاب البیع، امام خمینی، ۱۴۱۰، مؤسسه اسماعیلیان، قم، ج ۳، ص ۴۰۱؛ صراط النجاة، میرزا جواد تبریزی، ۱۴۱۶، دفتر نشر برگزیده، ج ۲، ص ۴۵۲.
 ۷۸. میزان الحکمه، ج ۸، حدیث ۱۳۹۳۸.
 ۷۹. همان، حدیث ۱۳۷۱۶.
 ۸۰. همان، حدیث ۱۴۱۳۹.
 ۸۱. دزهای استوار، ص ۳۵۳.
 ۸۲. همان، ص ۳۵۴.
 ۸۳. همان، ص ۳۵۵.
 ۸۴. همان، ص ۱۱۲.
 ۸۵. آیین نامه انضباطی، ماده ۱۳.
 ۸۶. همان، ماده ۱۴۴.
 ۸۷. همان، ماده ۴۸، و تبصره ماده ۱۰۶.
 ۸۸. قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح، ماده ۵۷، تبصره ۱.
 ۸۹. رساله اجوبه الاستفتائات، ترجمه فارسی، ص ۳۰۹، سؤال ۱۳۹۰.
 ۹۰. همان، سؤال ۱۳۹۱.
 ۹۱. همان، سؤال ۱۳۸۸.
 ۹۲. ر.ک. دائره المعارف اطلاعات و امنیت، علی دغوش العاملی، ترجمه مهباری و گرمابدری، ۱۳۷۹، انتشارات دانشگاه امام حسین، ج ۲، ص ۵۱-۵۲.
 ۹۳. همان، ص ۵۶.
 ۹۴. میزان الحکمه، ج ۵، حدیث ۸۴۱۴.
 ۹۵. آیین نامه انضباطی، ماده ۴۵.
 ۹۶. همان، ماده ۱۴، بند (ز)
 ۹۷. همان، ماده ۱۱۶؛ قانون مجازات جرایم نیروهای مسلح، فصل هفتم.
 ۹۸. همان، جدول نوع تنبیهات، ردیف ۱۳.
 ۹۹. همان، ماده ۱۱۳، بند ج
 ۱۰۰. میزان الحکمه، ج ۴، حدیث ۵۲۹۱.
 ۱۰۱. همان، حدیث ۵۳۰۹.
 ۱۰۲. همان، ج ۱۲، حدیث ۱۹۴۴۱.
 ۱۰۳. نهج البلاغه، نامه ۵.

۱۰۴. رساله اجوبة الاستفتائات، ج ۲، ص ۳۴۶، سوال ۸۷۶.

۱۰۵. دزهای استوار، ص ۳۷۸.

۱۰۶. همان، ص ۳۸۰.

۱۰۷. همان، ص ۳۷۹ - ۳۸۰.

۱۰۸. آیین نامه انضباطی، ماده ۴۸.

۱۰۹. همان، ماده ۱۴، بند (ه).

۱۱۰. همان، بند (ز).

۱۱۱. همان، ماده ۱۱۶، بند (م).

۱۱۲. همان، جدول نوع تنبیهات، ردیف ۱۳.

۱۱۳. قانون مجازات اسلامی، فصل جرایم علیه امنیت داخلی و خارجی، مواد ۱۲ - ۱۴.

۱۱۴. نهج البلاغه، حکمت ۴۱.

۱۱۵. میزان الحکمة، ج ۱۱، حدیث ۱۷۳۵۰.

۱۱۶. همان، حدیث ۱۷۳۵۵.

۱۱۷. مقام معظم رهبری در پاسخ به استفتائی: کشف و بیان امور خصوصی و شخصی در برابر دیگران اگر به نحوی مربوط به افراد دیگر هم باشد و یا موجب ترتب مرتبه مفسده شده جایز نیست (رساله اجوبة الاستفتائات، ج ۲، سؤال ۳۰۸).

۱۱۸. فلاشکال من حیث النقل و العقل فی حرمة اذاعة ما یوجب معانة المؤمن و سقوط عن اعین الناس فی الجملة (منهاج الفقاهة، سید صادق روحانی، ۱۴۱۸، چاپ العلمیة، ج ۲، ص ۲۳).

۱۱۹. لاشک فی حرمة افشاء الاسرار سیما اذا كانت اسرار الدولة الاسلامیة، حیث ان ذلك یضر بمصالح المسلمین و دولتهم و کیانهم (النفی و التعزیب، شیخ نجم الدین طبری، ۱۴۱۶، مجمع الفکر الاسلامی، قم، ص ۳۴۱).

۱۲۰. آیین نامه انضباطی، ماده ۱۴، بند (ل).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی